

**PRIMJENA ODGOJNIH PREPORUKA PREMA MALOLJETNICIMA
U KANTONU SARAJEVO**

Doc.dr. Nina Babić
Univerzitet u Sarajevu
Fakultet političkih nauka
Odsjek za socijalni rad¹⁶²

Sažetak: U Federaciji Bosne i Hercegovine je kreiranjem i donošenjem zasebnog zakonskog propisa koji tretira maloljetničko prestupništvo ukazano na važnost odvojenog pristupa mladima sa društveno neprihvatljivim oblicima ponašanja, u odnosu na kategoriju odraslih prestupnika. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine je usvojen 2014. godine. U poređenju sa ranijim Krivičnim zakonom, Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i Zakonom o krivičnom postupku koji su regulisali i oblast maloljetničkog prestupništva, u pomenuti Zakon su uvrštene nove alternativne mjere i krivične sankcije, izvršene izmjene i dopune postojećih, te redefinisani periodi njihove provedbe. Neosporno je da se donošenjem Zakona stvorila podloga za adekvatniji, posvećeniji i efikasniji pristup djeci i maloljetnicima koji ispoljavaju određene poremećaje u ponašanju i vrše krivična djela, kao i mogućnosti za prevenciju recidivizma, naročito kroz alternativne mjere. Međutim, postavlja se pitanje koliko je primjena samog Zakona zaživjela u praksi. U ovom radu će fokus biti na odgojnim preporukama, čiji je primarni cilj nepokretanje krivičnog postupka prema maloljetnicima, te razvijanje i jačanje njihove lične odgovornosti, a u svrhu sprečavanja recidivizma i činjenja krivičnih djela u budućnosti. Analizom dostupne dokumentacije će se nastojati utvrditi u kojoj mjeri se odgojne preporuke primjenjuju prema maloljetnicima u Kantonu Sarajevo, najčešće primijenjene odgojne preporuke, kao i teškoće u primjeni svih Zakonom definisanih preporuka.

Ključne riječi: maloljetničko prestupništvo, zakonska regulativa, odgojne preporuke.

UVOD

Bosna i Hercegovina se u postratnim godinama suočava sa brojnim socijalnim problemima, među kojima se posebno izdvajaju siromaštvo, nezaposlenost i depopulacija. Multidimenzionalnost siromaštva se posmatra kao trajna ili hronična uskraćenost resursa, sposobnosti, mogućnosti izbora, sigurnosti i moći koji su potrebni za adekvatan životni standard i ostvarenje građanskih, ekonomskih, političkih, kulturnih i socijalnih prava¹⁶³. S tim u vezi, ljudi su siromašni ako nemaju dovoljno sredstava za svoje materijalne potrebe i ako ih uslovi isključuju iz aktivnog učešća u djelatnostima koje se smataju uobičajenim u društvu.

¹⁶² E-mail: nina.babic@fpn.unsa.ba

¹⁶³ Srednjoročna razvojna strategija BiH 2004-2007, Pregled siromaštva u Bosni i Hercegovini, Direkcija za ekonomsko planiranje Bosne i Hercegovine, 2004.

Generalno posmatarajući, siromaštvo se dovodi u vezu sa nedostatkom dohotka i sredstava neophodnih za čovjekovu egzistenciju, gladi i neuhranjenosti, lošim zdravstvenim stanjem, ograničenim mogućnostima obrazovanja, neadekvatnim stambenim uslovima, beskućništvom, povećanom smrtnosti (posebno novorođenčadi i majki), diskriminacijom i društvenom izolacijom. Riziku od siromaštva u Bosni i Hercegovini je izložena heterogena grupa stanovništva, naročito djeca, osobe sa niskim obrazovanjem, stariji i iznemogli, stanovnici ruralnih područja, pripadnici romske populacije, osobe s invaliditetom svih kategorija, demobilisani borci, osobe sklone društveno neprihvatljivim oblicima ponašanja, korisnici prava iz socijalne zaštite, odnosno svaki pojedinac, koji se u određenom trenutku nađe u stanju socijalne potrebe. Siromaštvo pogađa nezaposlene, ali i zaposlene osobe čija primanja nisu dovoljna za zadovoljavanje životnih potreba. Siromaštvo u Bosni i Hercegovini se ispoljava i kao siromaštvo usluga i institucija.

Ono je uočljiva masovna, višedimenzionalna društvena pojava, određenog trajanja povezana sa društvenim devijacijama kao što su alkoholizam, nasilje, prostitucija, ali i drugim socijalno-patološkim pojavama kao što je maloljetničko prestupništvo.

Zbog same kompleksnosti i specifičnosti bosanskohercegovačke društvene stvarnosti, značajno se posebno osvrnuti na položaj porodice i izazove s kojim se ona suočava u borbi za egzistenciju, a naročito u podizanju njenih najmlađih članova.

Porodica kao primarna društvena grupa zauzima važno mjesto u odgoju i socijalizaciji njenih članova, od čega direktno zavisi izgradnja ličnosti svake individue i obrasci ponašanja u budućnosti. U procesu socijalizacije je značajna transmisiona uloga porodice koja se ogleda „prvo, u povezivanju primarnog porodičnog svijeta sa svijetom van porodice, i drugo, u povezivanju vanjskog svijeta sa porodičnim, a na taj način u porodične odnose unose se društveno pozitivne vrijednosti“ (Buljubašić, 2008: 70). Da bi porodica mogla ostvariti svoju primarnu ulogu, neophodno je da odnosi između njenih članova budu zasnovani na povjerenju, međusobnom poštovanju, uvažavanju i pomaganju, što doprinosi stvaranju osjećaja sigurnosti i privrženosti. Skladni porodični odnosi i očuvana struktura predstavljaju osnov za adekvatno i „normalno“ funkcionisanje porodice.

Međutim, ukoliko su odnosi unutar porodice narušeni, ili je iz različitih razloga došlo do poremećaja u njenoj strukturi (npr. razvod braka, smrt člana porodice i drugo), moguće je govoriti o njenoj disfunkcionalnosti. Disfunkcionalnost porodice može biti uzrokovana i teškom materijalnom situacijom, odnosno siromaštvom u kojem živi veliki broj bosanskohercegovačkih porodica. Siromaštvo direktno ugrožava funkcionalnost i opstojnost porodice, a dovodi se u vezu i sa drugim problemima koji se pojavljuju unutar porodice. Među njima je prije svega moguće izdvojiti nasilje na relaciji bračnih partnera, ali i na relaciji roditelji-dijete/djeca. Negativna porodična klima je naročito štetna za djecu, jer se može značajno odraziti na njihov psihofizički razvoj, formiranje ličnosti i odrediti njihovo buduće ponašanje. U prilog tome govori i činjenica da je odrastanje dinamičan proces koji, ukoliko se pravilno odvija rezultira usvajanjem društveno prihvatljivih normi i vrijednosti, stavova, sudova, a posljedično i navika. Ukoliko pojedinci uspiju pozitivno odgovoriti zadacima koje pred njih postavlja sam proces odrastanja, porodica, ali i društvo, oni se formiraju u zrele osobe, sposobne za preuzimanje životnih odgovornosti.

Međutim, ako je život, naročito nezrele jedinke određen siromaštvom, kao i narušenim porodičnim odnosima i strukturom, ona se nalazi u riziku i njeno odrastanje je znatno otežano. Odrastanje u ovakvim uslovima neminovno ostavlja posljedice po pojedinca i porodicu, te definiše i određuje značajan dio njihovog života.

S obzirom na veći stepen ranjivosti zbog same dobi i ovisnosti, odnosno upućenosti na starije članove porodice, siromašni uslovi života se više odražavaju na djecu. Siromašnoj djeci nije dostupno obrazovanje usklađeno sa njihovim potrebama, a koje je neophodno za njihovo psihofizičko zdravlje,

emocionalnu sigurnost i učenje. Evaluacijom Projekta zapošljavanja i zadržavanja mladih (YERP)¹⁶⁴ je utvrđena visoka stopa djece i mladih koji ne upisuju i koji napuštaju osnovnu i srednju školu. Kao glavni uzroci nepohađanja osnovne škole navode se:

- teška ekonomska situacija u kojoj se nalazi veliki broj domaćinstava u Bosni i Hercegovini, što se direktno odražava na obrazovanje najmlađih članova društva;
- otežan pristup odgojno-obrazovnim ustanovama uslovljen životom u udaljenim mjestima (najčešće ruralnim područjima) u kojima djeci nije osiguran prevoz na relaciji kuća-škola-kuća;
- nedovoljno razvijena svijest i informisanost roditelja o potrebi obrazovanja djece, što je posebno prisutno kod roditelja s niskim nivoom obrazovanja, kao i kod roditelja koji imaju određene intelektualne teškoće;
- vrlo često osnovnu školu ne upisuju ili napuštaju djeca s određenim teškoćama u razvoju ili hroničnim bolestima zbog nemogućnosti ili nedovoljne implementiranosti inkluzivnog obrazovanja;
- djeca povratničkih porodica se također suočavaju sa problemima u procesu obrazovanja, s obzirom da ponekad nemaju mogućnosti pohađanja nastave na maternjem jeziku;
- problemi se javljaju i kod djece koja su navršila 15 godina, a nisu pohađala osnovnu školu, jer se ona školuju po principu obrazovanja odraslih;
- djeca koja su posebno ugrožena kada je riječ o obrazovanju u Bosni i Hercegovini su djeca pripadnici romske populacije. Romska djeca nisu obuhvaćena osnovnoškolskim obrazovanjem jer na „papiru“ ne postoje (vrlo često nisu upisani u matičnu knjigu rođenih), nemaju stalno mjesto boravka (njihovi roditelji se ne zadržavaju dugo na jednom mjestu), zbog tradicionalno velike stope nepismenosti roditelja ne postoji svijest o važnosti obrazovanja djece, i u konačnici romska djeca uglavnom do polaska u školu vrlo slabo poznaju jezike (bosanski, hrvatski i srpski jezik), što predstavlja otežavajuću okolnost u postizanju školskog uspjeha.

Siromaštvo se sve češće pokazuje i kao jedan od presudnih faktora u definisanju uzroka maloljetničke delinkvencije. Navedeno potvrđuje i Milutinović (1976) smatrajući materijalne uslove života najmoćnijim kriminogenim faktorom, odnosno najjačom silom delinkvencije.

U Bosni i Hercegovini se porast maloljetničke delinkvencije upravo „najčešće veže za nizak životni standard, veliki broj porodica s poremećnom strukturom i odnosima, nezaposlenost“ (Buljubašić, 2008: 208). Osvrćući se na nizak životni standard, važno je napomenuti da maloljetnici krivična djela prevashodno čine kako bi sebi i članovima porodice obezbijedili materijalna dobra koja nisu u mogućnosti osigurati legalnim putem. Maloljetnici najviše čine imovinske delikte, i to teške krađe i krađe, a među motive za činjenje ovih krivičnih djela je moguće još ubrojiti „želju za isticanjem, za uvažavanjem, samopotvrđivanjem, iskušavanjem svojih snaga i mogućnosti, pustolovinom, inatom, osvetom roditeljima i tako dalje“ (Singer, 1996: 203, prema Buljubašić, 2008: 214).

Uvid u zastupljenost krivičnih djela počinjenih od strane maloljetnika u Bosni i Hercegovini pružaju podaci Agencije za statistiku. Prema njima, u toku 2018. godine broj prijavljenih maloljetnih osoba iznosio je 535 (43 žene i 492 muškarca), broj optuženih 118 (9 žena i 109 muškaraca), a broj osuđenih 95 (7 žena i 88 muškaraca). Najveći broj maloljetnika je bio optužen za krivično djelo protiv imovine. Ukupno je izrečeno 95 krivičnih sankcija, od čega su 94 bile vaspitne mjere i jedna kazna

¹⁶⁴ Program *Zapošljavanje i zadržavanje mladih (YERP)* podržan od strane Fonda za dostizanje Milenijumskih razvojnih ciljeva (MDG-F) su implementirali IOM, UNDP, UNFPA, UNICEF i UNV u partnerstvu sa Ministarstvom civilnih poslova BiH, Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, entitetskim ministarstvima za rad i obrazovanje, Agencijom za statistiku BiH, entitetskim agencijama za statistiku, zavodima za zapošljavanje u cijeloj zemlji, osnovnim i srednjim školama, općinama i ruralnim zajednicama, pojedinačnim poduzećima, te udruženjima iz privatnog sektora i organizacijama civilnog društva. Iz pomenutog programa je proizašla studija *Nepohađanje i napuštanje obrazovanja* čiji je sastavni dio istraživanje djece i mladih koja ne upisuju i koja napuštaju osnovnu i srednju školu. Objavljena je u decembru 2011. godine.

maloljetničkog zatvora. Poređenja radi, u 2017. godini ukupan broj prijavljenih maloljetnih osoba iznosio je 572 (36 žena i 536 muškaraca), broj optuženih 123 (8 žena i 115 muškaraca), a broj osuđenih osoba 96, tačnije 5 žena i 91 muškarac (Žene i muškarci u BiH, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2020).

Ne treba izostaviti ni podatke koji govore o zastupljenosti krivičnih djela maloljetnika u ukupnom kriminalitetu. S tim u vezi, rezultati *Analize usklađenosti zakonodavstva o maloljetničkom prestupništvu u Bosni i Hercegovini s međunarodnim standardima* pokazuju da se tokom posljednjeg desetljeća participacija slučajeva maloljetničkog prestupništva u ukupnom kriminalitetu kretala od 8% do 12% (Save the Children Sarajevo, 2014).

Prezentovani podaci omogućavaju stvaranje slike o kretanju ove negativne pojave, ali ukazuju i na potrebu za njenom prevencijom i sprečavanjem njene daljnje ekspanzije u društvu.

ZAKONSKA REGULATIVA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

Donošenjem Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima Federacije Bosne i Hercegovine iz 2014. godine stvorena je podloga za bolji pristup i tretman maloljetnika sklonih društveno neprihvatljivim oblicima ponašanja. Zakonom su postojeće odgojne preporuke (alternativne mjere) i krivične sankcije redefinisane i dopunjene, a uvedena je dodatna alternativna mjera u obliku policijskog upozorenja. Poseban značaj u prevenciji i sprečavanju ekspanzije maloljetničkog prestupništva kao socio-patološke pojave imaju odgojne preporuke. Primarna svrha odgojnih preporuka je sprečavanje vođenja krivičnog postupka protiv maloljetnika, ali i kroz njihovu primjenu ostvarivanje pravilnog razvoja maloljetnika i jačanje lične odgovornosti kako u budućnosti ne bi činili krivična djela (član 25., Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Službene novine FBiH, br. 7/14).

U odgojne preporuke se prema članu 26. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ubrajaju:

- lično izvinjenje oštećenom,
- naknada štete oštećenom,
- redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao,
- uključivanje u rad, bez nadoknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,
- liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno),
- uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških ili drugih savjetovališta.

Za njihovu primjenu je nužno ispuniti članom 24. definisane uslove koji podrazumijevaju:

- da maloljetnik priznaje krivično djelo,
- da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno,
- da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo,
- da maloljetnik u pisanoj formi izražava spremnost za pomirenje sa oštećenim,
- da maloljetnik u pisanoj formi da pristanak za primjenu odgojne preporuke, a mlađi maloljetnik uz pristanak roditelja ili staratelja i
- da u pisanoj formi pristanak da i oštećeni u slučaju kada se to prema zakonu zahtijeva.

U odabiru i primjeni odgojnih preporuka značajnu uloga ima organ starateljstva. Kada je riječ o *Ličnom izvinjenju oštećenom* i *Naknadi štete oštećenom*, ove dvije odgojne preporuke provodi direktno organ starateljstva u postupku posredovanja (medijacije) između maloljetnika i oštećene osobe. Kod *Ličnog izvinjenja oštećenom* organ starateljstva posreduje onda kada se postupak vodi pred organom starateljstva i/ili medijacije pred organom određenim za provođenje medijacije. Organ starateljstva određuje ovlaštenu osobu organa starateljstva za provođenje postupka, poziva maloljetnika i oštećenog, dobija saglasnost za zajednički sastanak i zakazuje sastanak, te utvrđuje izvršenost ili neizvršenost preporuke. Pored toga, organ starateljstva izvještava tužilaštvo o procesu posredovanja. Za proces medijacije je važno naglasiti da organ starateljstva ima ulogu učesnika u procesu i ulogu zaštite maloljetnika. On podnosi izvještaj tužilaštvu i sudu tj. organu koji vodi

postupak o uspješnosti medijacije. Ukoliko je preporuka izvršena, tužilac donosi odluku o izricanju preporuke. U slučaju njenog neizvršavanja, tužilac izdaje naredbu o pokretanju pripremnog postupka i o tome informiše organ starateljstva.

Kod *Naknade štete oštećenom* procedura je slična onoj kod prethodne odgojne preporuke, uz dodatnu obavezu organa starateljstva koja podrazumijeva praćenje izvršenja ove preporuke i podnošenje izvještaja tužilaštvu sa naznakom o izvršenosti ili neizvršenosti preporuke. Ukoliko je ona izvršena, tužilac ne pokreće krivičnu proceduru. Međutim, ukoliko preporuka nije izvršena, slijedi pokretanje krivične procedure od strane tužioca.

Organ starateljstva ima definisane obaveze i kod primjene preostalih odgojnih preporuka. Kada je riječ o *Redovnom pohađanju škole ili redovnom odlazanju na posao*, organ starateljstva prisustvuje ročištu na kojem se razmatra mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke. Ukoliko se utvrdi opravdanost primjene odgojne preporuke, organ koji vodi postupak (tužilaštvo ili sud) donosi odluku o njenom izvršenju i obavještava organ starateljstva. Organ starateljstva najmanje jedanput mjesečno obavještava organ koji vodi postupak o provođenju preporuke. S druge strane odgovorno stručno lice škole, ili odgovorno lice imenovano o strane poslodavca za praćenje primjene odgojne preporuke, jednom mjesečno izvještava organ starateljstva o provođenju preporuke.

U slučaju da ne postoje opravdane mogućnosti za primjenu odgojne preporuke, tužilac će pokrenuti krivičnu proceduru. Za primjenu odgojne preporuke *Uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije, ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja*, najprije je važna spremnost i pristanak maloljetnika na izvršenje ove preporuke. Organ starateljstva je obavezan prisustvovati ročištu kako bi se utvrdile mogućnosti i opravdanost primjene preporuke. Za ovu odgojnu preporuku, a u pogledu dužnosti organa starateljstva je važno još istaknuti da, on upoznaje tužioca i sudiju sa listom odgovarajućih organa, ustanova ili organizacija adekvatnih za izvršenje ove preporuke. Nakon što organ koji vodi postupak organu starateljstva dostavi odluku o izvršenju preporuke, on sklapa sporazum sa pravnim licem odabranim za izvršenje preporuke. Na organu starateljstva je da prati ispunjenje preporuke u saradnji sa odgovornim licem određenim od strane pravnog lica i o tome obavještava organ koji vodi postupak (sud ili tužilaštvo) jednom mjesečno.

Kada je riječ o odgojnoj preporuci *Liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno)*, organ starateljstva prvenstveno prisustvuje ročištu na kojem se razmatraju uslovi za primjenu ove odgojne preporuke. Organ starateljstva je dužan tužioca i sudiju upoznati sa listom zdravstvenih ustanova u kojima bi se preporuka mogla realizovati. Identično kao i kod prethodne odgojne preporuke, organ koji vodi postupak dostavlja odluku o izvršenju preporuke organu starateljstva, koji sklapa sporazum sa odabranom zdravstvenom ustanovom. Organ starateljstva zajedno sa odgovornim licem iz zdravstvene ustanove prati ispunjenje odgojne preporuke i o tome jednom mjesečno obavještava sud ili tužilaštvo. Pored toga, učestvuje i u izradi plana liječenja.

Pristanak maloljetnika je neophodan i za primjenu ove odgojne preporuke. Ukoliko maloljetnik povuče saglasnost za liječenje, organ starateljstva ga je dužan upoznati sa mogućim posljedicama. Za odabir i primjenu odgojne preporuke *Uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških ili drugih savjetovališta* vrijedi identična procedura kao i kod prethodne preporuke. Organ starateljstva vrši odabir savjetovališta i u saradnji sa odgovornim licem u savjetovalištu priprema program rada i program uključivanja maloljetnika u savjetovalište, te jednom mjesečno o ispunjenju preporuke izvještava sud ili tužilaštvo.

Uključivanje maloljetnika u odgojno obrazovna savjetovališta podrazumijeva kurseve za stručno osposobljavanje i karakteriše ga grupni rad, dok je u psihološkim savjetovalištima fokus na individualnom tretmanu maloljetnika¹⁶⁵.

¹⁶⁵ Za interpretaciju obaveza organa starateljstva u slučajevima izricanja i primjene odgojnih preporuka prema maloljetnicima korišten je *Priručnik za vanpravosudne organe o primjeni odredbi Zakona o zaštiti i postupanju*

PRIMJENA ODGOJNIH PREPORUKA U KANTONU SARAJEVO

Kada je riječ o aktivnostima u pogledu primjene odgojnih preporuka prema maloljetnicima u Kantonu Sarajevo, važno je napomenuti da se stručni kadrovi Centra kontinuirano educiraju o primjeni Uredbe o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima u Federaciji Bosne i Hercegovine. Profesionalci zaposleni u Kantonalnom centru za socijalni rad Sarajevo su tokom 2020. godine pohađali i edukaciju za medijatore, te su certificirani za provođenje preporuka ličnog izvinjenja oštećenom i naknade štete oštećenom, što je jedan od zakonskih preduslova za njihovu primjenu.

Pored toga, Kantonalni centar je proveo postupak i izvršio izbor ustanova i nevladinih organizacija u kojima će se izvršavati odgojna preporuka uključivanja u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja. Prema Izvještaju o radu iz 2019. godine, Sporazum o provođenju pomenute odgojne preporuke je potpisan sa KJU „Gerontološki centar”, KJU „Dom za socijalno zdravstveno zbrinjavanje osoba sa invaliditetom i drugih osoba”, Servisnim centrom za podršku porodicama djece i osoba s poteškoćama u razvoju „Dajte nam šansu” i Savezom organizacija za podršku osobama s intelektualnim poteškoćama FBiH „SUMERO”.

Da bi se stekao uvid u stanje primjene odgojnih preporuka prema maloljetnicima u Kantonu Sarajevo izvršena je analiza izvještaja o radu Kantonalnog Centra za socijalni rad u periodu od 2019. do 2021. godine.

Prema dostupnim podacima iz 2019. godine za počinjena krivična djela od strane maloljetnika je izrečeno 28 odgojnih preporuka. Od toga je prema 19 maloljetnika primijenjena odgojna preporuka uključivanja u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških ili drugih savjetovališta, 4 lična izvinjenja oštećenom, 4 redovna pohađanja škole (odlazak na posao) i 1 naknada štete oštećenom. Odgojne preporuke liječenja u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulatno) i uključivanja u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja u toku 2019. godine nisu izricane.

U toku 2020. godine je izrečeno 19 odgojnih preporuka za počinjena krivična djela, što je manje u odnosu na prethodnu godinu (28). Za 13 maloljetnika je izrečena preporuka uključivanja u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta, 3 lična izvinjenja oštećenom, 2 redovna pohađanja škole (odlazak na posao) i 1 naknada štete oštećenom.

Odgojne preporuke liječenja u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulatno) i uključivanja u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja nisu izricane ni u toku 2020. godine. U 2021. godini je porastao broj izrečenih odgojnih preporuka u odnosu na prethodnu godinu (19) i iznosi 27. Od njih 27, 20 je odgojnih preporuka uključivanja u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta, 3 lična izvinjenja oštećenom, 2 redovna pohađanja škole (odlazak na posao), 1 naknada štete oštećenom i 1 uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja. Odgojna preporuka liječenja u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulatno) nije izricana.

U cilju sticanja potpunijeg uvida u zastupljenost maloljetničkog prestupništva u Kantonu Sarajevo, ali i odnosa izrečenih odgojnih preporuka i krivičnih sankcija u nastavku će biti predstavljeni podaci o broju izrečenih sankcija u istom periodu, tj. od 2019. do 2021. godine.

sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distriktu, autora dr. Elmedina Muratbegovića, Dragana Uletilovića, Snježane Vuksan i Samira Suljagića.

Tabela br.1. Krivične sankcije izrečene maloljetnim počiniocima krivičnih djela u 2019. godini u Kantonu Sarajevo

Odgojne mjere i maloljetnički zatvor	2019.g.
Sudski ukor	8
Upućivanje u odgojni centar	18
Pojačan nadzor roditelja, usvojitelja i staratelja	2
Pojačan nadzor nadležnog organa socijalnog staranja	25
Upućivanje u odgojnu ustanovu	1
Upućivanje u vaspitno popravni dom	4
Upućivanje u maloljetnički zatvor	4
Ukupno:	62

U 2019. godini (tabela br.1) najčešće izricana odgojna mjera je bila pojačan nadzor nadležnog organa socijalnog staranja (25) i upućivanje u odgojni centar (18). Sudski ukor je izrečen prema osam maloljetnika, dok su u vaspitno popravni dom i maloljetnički zatvor upućena po četiri maloljetnika.

U izvještaju su, pored navedenih i u tabeli prikazanih odgojnih mjera, izdvojene i zasebno predstavljene *Posebne obaveze*¹⁶⁶ kojih je izrečeno 46. Najveći broj se odnosio na redovno pohađanje škole, kao i pohađanje kurseva za stručno osposobljavanje. Ukupan broj maloljetnika kojima su izrečene posebne obaveze je bio 22.

Tabela br.2. Krivične sankcije izrečene maloljetnim počiniocima krivičnih djela u 2020. godini u Kantonu Sarajevo

Odgojne mjere i maloljetnički zatvor	2020.g.
Sudski ukor	6
Upućivanje u odgojni centar	9
Pojačan nadzor roditelja, usvojitelja i staratelja	1
Pojačan nadzor nadležnog organa socijalnog staranja	30
Upućivanje u odgojnu ustanovu	4
Upućivanje u vaspitno popravni dom	3
Upućivanje u maloljetnički zatvor	2
Ukupno:	55

Iz dostupne tabele je vidljivo da je najčešće izricana odgojna mjera u toku 2020. godine bila pojačan nadzor nadležnog organa socijalnog staranja (30), te upućivanje u odgojni centar (9). U 2020. godini

¹⁶⁶ Posebne obaveze se ubrajaju u odgojne mjere upozorenja i usmjeravanja. Sud maloljetniku može izreći obavezu: da redovo pohađa školu, da neizostaje s posla, da se osposobi za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima, da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, da se uzdrži od posjećivanja određenih lokala, odnosno priredbi i izbjegava društva i određene osobe koje na njega mogu štetno uticati, da se maloljetnik uz saglasnost zakonskog zastupnika, podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih vrsta ovisnosti, da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u savjetovalištu za mlade, da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili se priprema da polaže ispite na kojima se provjerava određeno znanje, da se uključi u određene sportske i rekreativne aktivnosti i da bez posebne saglasnosti suda ne može napustiti mjesto prebivališta ili boravišta (član 35., Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Službene novine FBiH, br. 7/14).

je zabilježeno smanjenje broja izrečenih mjera upućivanja u odgojni centar u odnosu na prethodnu godinu (18). Smanjeno izricanje ove odgojne mjere moguće je vezivati za pandemiju COVID-19 u kontekstu mjera zabrane kretanja maloljetnika, ali i manjeg broja maloljetnika koji su bili u sukobu sa zakonom. U maloljetnički zatvor su upućena dva maloljetnika.

U izvještaju su izdvojene i *Posebne obaveze* kojih je izrečeno 46. Najveći broj se odnosio na redovno pohađanje škole, kao i pohađanje kurseva za stručno osposobljavanje. Ukupan broj maloljetnika kojima su izrečene posebne obaveze je bio 22.

Tabela br.3. Krivične sankcije izrečene maloljetnim počiniocima krivičnih djela u 2021. godini u Kantonu Sarajevo

Odgojne mjere i maloljetnički zatvor	2021.g.
Sudski ukor	10
Upućivanje u odgojni centar	15
Pojačan nadzor roditelja, usvojitelja i staratelja	0
Pojačan nadzor nadležnog organa socijalnog staranja	35
Upućivanje u odgojnu ustanovu	3
Upućivanje u vaspitno popravni dom	3
Upućivanje u maloljetnički zatvor	4
Ukupno:	70

Najčešće izricane odgojne mjere u 2021. godini su bile pojačan nadzor nadležnog organa socijalnog staranja (35) i upućivanje u odgojni centar (15). Dok je u prethodnoj godini zabilježeno smanjenje broja maloljetnika upućenih u odgojni centar (9), u 2021. godini je došlo do povećanja, te je ova mjera izrečena prema 15 maloljetnika. Ovakvo stanje se može dovesti u vezu sa popuštanjem mjera nametnutih u toku pandemije COVID-19, koje su se značajno odrazile na rad ustanova socijalne zaštite i primjenu zakonom propisanih mjera. U maloljetnički zatvor su upućena 4 maloljetnika.

Posebni obaveza je izrečeno 52. Najveći broj se odnosio na stručno osposobljavanje za neko zanimanje (17) i redovno pohađanje škole (9). Ukupan broj maloljetnika kojima su izrečene posebne obaveze je bio 28.

Iz podataka dostupnih u izvještajima Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo je vidljiva značajno veća zastupljenost krivičnih sankcija u odnosu na odgojne preporuke. Analizirajući vrste primijenjenih odgojnih preporuka moguće je zaključiti da su najviše zastupljene preporuke uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetova, zatim lično izvinjenje i naknada štete oštećenom, te redovno pohađanje škole (odlazak na posao).

Odgojna preporuka uključivanja u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja je u posljednje tri godine (od 2019. do 2021. godine) primijenjena samo prema jednom maloljetniku. Ovaj podatak je posebno interesantan, s obzirom da su se potpisivanjem sporazuma između Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo i određenog broja ustanova i nevladinih organizacija osigurali uslovi za provođenje ove preporuke, ali je evidentno da njena primjena u praksi nije zaživjela u većoj mjeri. Pored navedenih odgojnih preporuka, Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine propisana je i preporuka liječenja u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno). U razdoblju od 2019. do 2021. godine u praksi nije zabilježena primjena ove preporuke prema maloljetnicima u Kantonu Sarajevo.

ZAKLJUČAK

Značaj odgojnih preporuka ogleda se prvenstveno u izbjegavanju klasične krivične procedure, odnosno nepokretanju krivičnog postupka prema maloljetnicima, u onim slučajevima kada je njihova primjena opravdana. Važno je imati na umu da prestupničko ponašanje može predstavljati samo jednu fazu u razvoju maloljetnika, te bi pokretanje krivične procedure imalo negativan efekat na buduće ponašanje i formiranje njegove ličnosti. U tom kontekstu odgojne preporuke pružaju mogućnost korekcije ponašanja maloljetnika i sprečavanje ponavljanja istog ili težih oblika ponašanja u budućnosti. Odgojnim preporukama je moguće izbjeći stigmatizaciju maloljetnika i njegovo trajno etiketiranje od strane i u samom društvu. Ali i uticati na razvoj samopouzdanja, jačanje ličnosti maloljetnika i odgovornosti za vlastite postupke. Posmatrajući stanje u pogledu primjene odgojnih preporuka u praksi, iz prezentovanih podataka Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo je vidljivo da se one još uvijek ne primjenjuju u značajnijoj mjeri i da prevladavaju krivične sankcije u odnosu na alternativne mjere. Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine su definisane obaveze organa starateljstva u izricanju i primjeni odgojnih preporuka. Nadovezujući se na pomenute obaveze, a imajući u vidu, vrlo često prisutnu kadrovsku i infrastrukturnu podkapacitiranost centara za socijalni rad, ovo se može imenovati kao jedan od ključnih razloga nedovoljne primjene alternativnih mjera u praksi. U Kantonu Sarajevo bi bilo značajno aktivirati, tj. u većoj mjeri primjenjivati preporuku uključivanja u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog i ekološkog sadržaja, s obzirom da je Centar sa pojedinim ustanovama i organizacijama potpisao sporazum o njenom provođenju. Ono što svakako predstavlja korak naprijed u implementaciji odgojnih preporuka od strane Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo jeste kontinuirana edukacija stručnih kadrova. Na ovaj način se profesionalci dodatno osposobljavaju za primjenu odgojnih preporuka u skladu sa zakonom propisanim uslovima, a posljedično se maloljetnicima pruža prilika za korekciju društveno neprihvatljivog ponašanja, te stvara temelj za njihov pravilan razvoj i odrastanje.

LITERATURA

1. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2020). *Žene i muškarci u BiH*.
2. Buljubašić, S. (2008). *Maloljetnička delinkvencija*. Sarajevo: DES.
3. Direkcija za ekonomsko planiranje Bosne i Hercegovine (2004). *Srednjoročna razvojna strategija BiH 2004-2007, Pregled siromaštva u Bosni i Hercegovini*.
4. Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo (2020), *Izveštaj o poslovanju – Izveštaj o radu i finansijskom poslovanju JU „Kantonalni centar za socijalni rad” za 2019. godinu*.
5. Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo (2021), *Izveštaj o poslovanju – Izveštaj o radu i finansijskom poslovanju JU „Kantonalni centar za socijalni rad” za 2020. godinu*.
6. Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo (2022), *Izveštaj o poslovanju – Izveštaj o radu i finansijskom poslovanju JU „Kantonalni centar za socijalni rad” za 2021. godinu*.
7. Milutinović, M. (1976)., *Kriminologija sa osnovama kriminalne politike i penologije*, II dopunjeno izdanje, Beograd: Savremena administracija.
8. *Priručnik za vanpravosudne organe o primjeni odredbi o Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku i FBiH i Brčko distriktu*. (2015), Sarajevo: Save the Children, Ministarstvo pravde FBiH.
9. Save the Children (2014). *Analiza usklađenosti zakonodavstva o maloljetničkom prestupništvu u Bosni i Hercegovini s međunarodnim standardima*.
10. UNDP (2011). *Studija Nepohađanje i napuštanje obrazovanja*.
11. *Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima*, Službene novine Federacije BiH, br. 6/09.
12. *Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku*, Službene novine Federacije BiH, br. 7/14.

IMPLEMENTATION OF EDUCATIONAL RECOMMENDATIONS FOR MINORS IN SARAJEVO CANTON

***Abstract:** In the Federation of Bosnia and Herzegovina, the creation and adoption of a separate legal regulation that treats juvenile delinquency pointed out the importance of a separate approach to young people with socially unacceptable forms of behavior, in relation to the category of adult offenders. The Law on Protection and Treatment of Children and Juveniles in Criminal Proceedings of the Federation of Bosnia and Herzegovina was adopted in 2014. Compared to the previous Criminal Code, the Law on Execution of Criminal Sanctions and the Law on Criminal Procedure, which also regulated the area of juvenile delinquency, the mentioned Law includes new alternative measures and criminal sanctions, amendments to existing ones, and redefined periods of their implementation. It is indisputable that the adoption of the Law created the basis for a more adequate, dedicated and efficient approach to children and minors who exhibit certain behavioral disorders and commit crimes, as well as opportunities to prevent recidivism, especially through alternative measures. However, the question arises as to how much the enforcement of the Act itself has come to life in practice. In this paper, the focus will be on educational recommendations, whose primary goal is not to initiate criminal proceedings against juveniles, and to develop and strengthen their personal responsibility, in order to prevent recidivism and committing crimes in the future. Analysis of available documentation will try to determine the extent to which educational recommendations are applied to minors in Sarajevo Canton, the most commonly used educational recommendations, as well as difficulties in applying all legally defined recommendations.*

Key words: *juvenile delinquency, legislation, educational recommendations.*